

— С кого и как ще се бием? —

Задължителната военна служба решава ли изобщо някакъв проблем?

Христо ПАНЧУГОВ,
Политолог

В началото на 2018 година министърът на отбраната обяви, че се подготвя законопроект за доброволната военна служба, който да позволи на „Тези български граждани, които предпочетат да загубят част от личното си време, за да служат на страната си, да получат военни способности да могат да я защитават...“ По същество, идеята на министъра е поетапно да се върне наборната военна служба под формата на доброволно военно обучение. Към края на 2018 година обаче тази идея е все още твърде далеч от това да придобие ясен, изчистен и конкретен вид. Към този момент липсва оценка на въздействието и финансова оценка на бъдещата политика, но най-вече липсва причинно-следствена връзка на проблемите на българската армия и предлаганото решение. Не е тайна, че ключът към смислена политика е ясен отговор на въпроса

какъв точно проблем се решава

Тази статия ще се опита да обобщи проблемите пред българската армия и въоръжените ни сили, да ги постави в контекста на съвременните предизвикателства пред сигурността и да даде отговор именно на този въпрос. Какви проблеми би решило (ако ги решава изобщо) връщането на наборната военна служба и въвеждането на доброволно военно обучение?

Темата за наборна военна служба се върна с нова сила в европейския дневен ред след кризата в Украйна. В началото на 90-те години, задължителната военна служба е основна характеристика на армиите в Европа. Краят на Студената война и променящите се дефиниции за сигурността изместиха фокуса от поддържане на големи армии за териториална защита към миропазващи мисии, предотвратяване и управление на конфликти. Модернизирването на въоръжените сили, същевременно изисква все по-сериозна подготовка на кадрите, за да се посрещнат променящите се и повишаващи се изисквания пред националната сигурност. Като отговор на тези предизвикателства, повечето държави в Европа избират професионалните армии като средство за цялостно повишаване на своята бойната готовност, но и за ефикасно разходване на средствата при подготовка за най-вероятните сценарии на изпълнение на мисии. Към 2011 година

само Австрия, Швейцария, Кипър, Гърция, Дания, Естония, Норвегия и Финландия запазват наборната си военна служба

Причините за това са свързани със съображения от социален характер, притеснения от размера на финансовия ресурс, необходим за преход към професионална армия, опасения от невъзможност да се набират желаемите

за военнослужещи или те да се набират изцяло от бедните социални групи. Същевременно трябва да се отчитат и регионалните фактори, свързани преди всичко с оценка на рисковете пред сигурността (Балтийските държави и Финландия спрямо тяхната близост до Русия; региони със замръзнали конфликти и спорове за териториална цялост – Гърция, Турция, Кипър), които влияят върху решението за запазване на наборната военна служба. Основен фактор е и необвързаността на част от тези държави с никаква система за колективна сигурност (Австрия, Финландия, Швейцария). Новооткритата привлекателност на идеята за наборна военна служба се дължи на два фактора:

Първият е свързан с промяната на общата оценка за сигурност в Европа, като резултат от анексията на Крим и началото на кризата в Украйна. Вероятността за конфронтация с Русия, отново е на дневен ред, особено в държавите, граничещи с нея. Литва върна наборната военна служба през 2015 година. Швеция направи същото от 1 януари 2018 г., като в страната се повдигна дебат дали да не се присъедини към НАТО. Подобен разговор започна дори във Финландия. Трябва да се отбележи, че това действие е насочено по-скоро към символична демонстрация на готовност да се противопостави и забавя една вероятна руска инвазия, отколкото с реално и значимо увеличение на числеността на армията. От военна гледна точка, наборната военна служба почти не изменя съотношението на силите в Европа.

Втората причина е свързана с привижданите социални функции на наборната военна служба. Тема, до голяма степен обусловена от носталгията по един по-предвидим и подреден национален контекст (свят). В тази парадигма

военната служба се разглежда като своеобразно училище за граждански дълг

Като инструмент, който да събере фрагментираните общества, да възпитава републикански и национални ценности и да интегрира самоизолиращите се и гетоизирани социални групи в обществото. Подобни тези се радват на силно обществено одобрение например във Франция – след атентатите в Париж и Англия – след младежките бунтове през 2011 г., без да е възможно да се докаже ефектът от отбиването на наборна военна служба при решаване на подобни социални проблеми.

Темата обаче трябва да бъде разглеждана в нейната цялост. Наборните военнослужещи като цяло са по-не-ефективни, отколкото дългосрочно служещите професионалисти поради това, че не предпоставят възможност за истинска селекция при назначението на конкретни задачи, но и поради краткото време за практикуване на тези задачи. Същевременно наборната военна служба може да се разглежда като своеобразен социален данък и като всеки данък това води до значителни усилия за неговото избягване – корупция, престолено учене, емиграция, бързи бракове, фалшифициране на медицински и др. Подобна мярка има и странични

негативни ефекти върху пазара на труда, тъй като отлага, прекъсва или допълнително удължава престоя в системата на висшето образование. Допълнително усложнение идва от факта, че се фаворизират конкретни групи от обществото с по-висок социален статус – те служат по-кратко, освобождават се от служба, купуват си (легално или не) своето освобождение от служба.

В този контекст целите, свързани с професионализацията на армията, а именно създаването на по-малки, но по-тренирани и ефективни въоръжени сили са все още желани. Въпреки че се наблюдава връщане на идеята за териториална защита в доктрината на НАТО,

Идеята на министъра на отбраната Красимир Каракачанов е поетапно да се върне наборната военна служба под формата на доброволно военно обучение. Друг е въпросът дали това е възможно и нужно?!

към този момент изглежда, че това може да се постигне и с професионална армия. Същевременно способността да се участва в чуждестранни мисии остава в основата на военните доктрини на повечето европейски държави, в това число и на България. Именно поради това държавите, които запазват или въвеждат отново наборната военна служба, го правят в условия на силна селективност. В Дания с наборните военнослужещи се запълват само местата, незаети от професионалисти. Литва избра подобен модел през 2015 година, като да служи са избирани около 18%. Норвегия въведе квота и за жени през 2015 година, но реално само 1/6 от подлежащите на наборна военна служба са повиквани за нейното отбиване. Швеция въведе наборна военна служба, за мъже и жени, след провеждането на тест, като инструмент за запълване на активните позиции в професионалната си армия и резерв. Всеки един от разглежданите примери илюстрира модерното разбиране за наборна военна служба – ясно прицелена и при изключително силна селекция на мотивирани и физически годни кандидати. В този смисъл политиката свързана с наборната военна служба е резултат от добре обмислени решения, свързани с преодоляването на конкретни проблеми на армията и въоръжените сили и съобразно националните доктрини за сигурност.

Как изглежда тази идея, поставена в българската действителност

Според докладите на министерство на отбраната некомплектът от военнослужещи за 2016 година е близо 15%. За 2017 година некомплектността с военнослужещи в Министерството на отбраната (МО), структурите на пряко подчинение на министъра на отбраната и Българската армия е 20%. Най-сериозен е този проблем в Сухопътни войски, които имат най-голям принос към операциите и мисиите на НАТО и ЕС. Особено сериозен е проблемът с доброволния резерв, който остава по-

пълнен едва на 17%. На пръв поглед изглежда, че наборната военна служба би решила тези проблеми. Дяволът обаче, както винаги, е в детайлите. Според същите доклади на МО проблемът с некомплекта е особено изострен при офицерския състав, което „се отразява на системата за командване и управление, има сериозни последици и е най-трудно решим във времето“. Проблем, който по своето същество е невъзможно да бъде решен, чрез наборна военна служба. Същевременно заключенията на доклада за „Състоянието на отбраната и въоръжените сили на Република България“ е, че отпуснатите от МО финансови средства по „списъчния, а не по щатния личен състав силно ограничава възможността за попълване на вакантните длъжности“. Още по-сериозен проблем е, че от одобрените кандидати, само 45% са обявени за годни за военна служба, след преглед във Военномедицинска академия. Как въвеждането на военно обучение, водещо към връщане на наборната военна служба, ще реши този проблем, към този момент остава неясно.

Финансовите ограничения пред постигането на необходимите способности на въоръжените сили са основен проблем за решаване пред българската армия. Отново според доклада на МО

(Продължава на стр. 17)